

CREȘTEREA CAILOR ÎN DOBROGEA ÎN TIMPUL STĂPÎNIRII OTOMANE

Tudor Mateescu

Prezența calului, ca animal domestic, în Dobrogea este atestată din cele mai vechi timpuri. Este știut faptul că Ovidiu vorbește de cai folosiți de războinicii care atacau Tomisul¹. Popoarele migratoare, a căror istorie este alături de strâns legată de creșterea cabalinelor, au contribuit în cea mai mare măsură la răspândirea acestor animale în provincia dintre Dunăre și Marea Neagră, teritoriul care a jucat secole de-a rândul rolul de coridor pentru invaziile barbare. Calul de tip dobrogean de mai târziu este, parțial cel puțin, în mod indiscutabil, un descendent al calului zis de tip mongol din stepele ponto-caspice, adus de semințiile nomade venite de acolo².

Solul Dobrogei, bogat în calcar, cu clima uscată și vânturi puternice și frecvente, oferă, mai ales în părțile centrale și de sud, condiții dintre cele mai favorabile pentru creșterea cailor, îndeosebi a celor de singe nobil. Ca și alte ținuturi ale lumii cu caracteristici similare, Dobrogea a putut produce în trecut, în număr mare, cai mici și iuți, puternici și nervoși, având copita tare cu tendința la încheștarea, cap uscat și expresiv, animale, în general, proporționate și sobre³.

Cucerirea de către turci a Dobrogei și transformarea ei, pentru o perioadă de 460 de ani, în provincie otomană, în urma marii expediții din 1417 a sultanului Mehmed I împotriva Țării Românești, a avut, printre altele urmări, și o puternică dezvoltare a creșterii cabalinelor. Pentru Imperiul otoman, aflat atunci în plină expansiune, calul juca un rol economic și mai ales militar de prim ordin. Turcii au găsit în Dobrogea condiții excelente pentru creșterea și înmulțirea cailor, mai cu seamă că, în vremea aceea, cea mai mare parte a teritoriului provinciei și, în primul rând, zona de stepă din centru și sud, era acoperită de pășuni.

Odată cu turcii, a pătruns în Dobrogea calul arab, care nu putea fi aclimatizat, dar care, prin încrucișarea cu calul mongol, existent mai demult în aceste locuri, a dus la apariția unui nou tip de cal, numit apoi „dobrogean”⁴.

Încă din secolul al XVI-lea, așa cum aflăm din mai multe izvoare, numărul cailor era destul de ridicat în Dobrogea. În mai multe regulamente vamale (*kanunname*) ale orașelor dobrogene, emise în timpul sultanului Soliman I Magni-

¹ Izvoare privind istoria României, vol. I, București, 1964, p. 306, 310.

² G. Zaharia, Creșterea animalelor în județul Constanța, în „Buletinul Camerei de comerț și industrie Constanța”, XXXVI (1925), nr. 8-9, p. 7-8.

³ Ibidem, p. 6.

⁴ Ioan M. Păunescu, Un colț dobrogean, Constanța, (1946), p. 135.

ficul (1520—1566), sînt menționate vânzări de cai de ambele sexe⁵, caii de călărie fiind menționați separat⁶. Regulamentul portului Karaharman, situat imediat la nord de Capul Midia, pomenește de cai care erau duși la pășunat, alături de oi și de alte vite, în zona complexului Razim-Sinoe⁷. Din aceleași legiuri rezultă folosirea cailor atât pentru tracțiune⁸, cit și pentru transportul direct al unor mărfuri, sub formă de povară⁹.

Condicile (*defter*) privind colonizarea de musulmani în Rumelia consemnează, pentru anii 1543 și 1584, în diferite localități ale Dobrogei, mai multe sute de călăreți care aveau îndatoriri militare¹⁰ și care, desigur, participau cu caii proprii la oaste. Aceeași obligație o aveau și feudații numiți *spahii*, care formau cavaleria otomană și care sînt atestați în Dobrogea de mai multe izvoare din secolul al XVI-lea¹¹. În afara participării personale, fiecare spahiu era dator, în funcție de mărimea venitului pe care-l aducea pămîntul primit de la sultan, să echipeze și să înzestreze unul sau mai mulți ostași (*djebeli*)¹², dintre care unii erau, în mod sigur, călăreți.

Obligații asemănătoare aveau și unii tătari coloniizați în Dobrogea, parte din ei fiind veniți în cursul aceluiași secol¹³. Acești tătari creșteau de pe atunci un mare număr de cai. Călătorul François de Pavie, care-l întâlnește, la 1585, în regiunea gurilor Dunării, ne spune că ei se mutau din loc în loc după ierburi, transportându-și familiile și avuții în căruțe trase de obicei de mai multe perechi de cai¹⁴. Este apoi foarte probabil ca așa numiții cai turcești, care se vindeau încă din acel vechi pe piața țării române¹⁵, să fi fost aduși din Dobrogea.

În secolul al XVII-lea apar tot mai multe știri despre numărul mare al cailor în Dobrogea și, totodată, încep să fie cunoscute calitățile lor deosebite. La 1641, călătorul raguzan Bakšić nota că locuitorii provinciei creșteau foarte multe „vite”, pe primul loc situîndu-se caii, despre care spune că alergau „foarte repede”¹⁶. Numărul mare al cailor din Dobrogea este consemnat, la 1652, de călătorul englez Robert Bargrave¹⁷. Pe la 1650, Sinan Pașa, muhafizul (pîrcălabul) de Silistra trimitea principelui Transilvaniei, Gheorghe Rákóczy II, un cal despre care scria că reprezenta un dar convenit pînă atunci numai sultanului¹⁸. Alți cai din Dobrogea fuseseră expediți și mai înainte principelui¹⁹. În anul 1685 se importau în Transilvania, prin vama de la Turnu Roșu, 407 de cai de ambele sexe din regiunile

sud-dunărene, la preț de cel puțin 20 de florini renani bucata²⁰. Acest preț era foarte ridicat, deoarece un bou se vindea atunci abia cu 6—12 florini ungurești²¹. Mulți proveneau probabil din Dobrogea²², mai ales că în registrele vamale respective apar și negustori din Cernavodă și Silistra²³.

Știri interesante despre calul dobrogean ne-au rămas și de la marele cărturar Dimitrie Cantemir, care, spre sfîrșitul secolului al XVII-lea și la începutul celui următor, a trecut de mai multe ori prin Dobrogea, în drum spre Constantinopol sau întorcîndu-se de acolo în Moldova. Vorbînd despre această provincie el face următoarea apreciere: „Țara aceasta produce și cai foarte luți la fugă, pe care turcii îi țîn de cei mai buni după caii moldovenesti”²⁴.

Un izvor remarcabil, îndeosebi prin obiectivitatea sa, datînd din aceeași perioadă, în care găsim informații de prim rang asupra valorii calului dobrogean, este „Condică Vistieriei” lui Constantin Brîncoveanu. La cheltuielile pe luna ianuarie 1694 este trecută și suma de 250 de taleri, plătită unui oarecare Husein-Aga, pentru 4 cai aduși de la Silistra²⁵. Cîteva luni mai tîrziu, același „Husein-Aga ot Dirstoru” primea 200 de taleri, „căci a venit să au adusu un calu la domnie”²⁶. Din același an e și o cheltuială de 100 de taleri ce „să-au datu lui Osman Efendi pe unu calu dobrogescu ce s-au cumpăratu de la elu”²⁷. Acești doi negustori din Dobrogea apar în condică și în anul 1697. La cheltuielile pe luna mai, găsim înscrisă suma de 100 de taleri care „s-au dat la Osman-Efendi pentru un calu vinătu” ce s-au luat de la dînsulu”²⁸, iar pe octombrie este trecută o cheltuială de 108 taleri, dați „Husein-Agâ ot Dirstoru pentru doi cai ce s-au luat pentru treaba domniei”²⁹. În primăvara anului 1702 se cumpăra, tot pentru domnie, „unu calu vinătu dobrogeanu” cu suma de 140 de taleri³⁰. În același timp, caii autohtoni aveau un preț mult mai redus. În 1694, se cumpărau din interiorul Țării Românești, tot de către domni, cai care costau între 15 și 60 de taleri, plus alți 54 de „cai prosti”, trimiși vizirului, plătiți cu suma globală de 1004 taleri³¹. De asemenea, în 1697, se achiziționau din interior, pentru curtea domnească, 3 cai cu 18, 20 și respectiv 50 de taleri, ultimul fiind un „murgu nemțescu”³². În anul 1702, caii de țară costau între 50 și 60 de taleri perechea³³. Așadar, în timp ce caii autohtoni se vindeau în Țara Românească cu prețuri între 15 și 80 de taleri, cei dobrogeni valorau între 54 și 200 de taleri³⁴.

Pentru secolul al XVIII-lea posedăm și alte informații și aprecieri elogioase asupra numărului și calității cailor din Dobrogea. În 1713, un *kapuci bași* era trimis de sultanul Ahmed III în părțile Silistrei și în unele regiuni din nordul Bul-

5 Hadiye Tunger, *Osmanlı İmparatorlugunda toprak hukuku, arazi kanunlari ve kanun aciklamalari* (Dreptul pămîntului, legăturile agrare și comentariile legilor în imperiul otoman), Ankara, 1962, p. 211—216, 218, 220.

6 *Ibidem*, p. 214, 216.

7 *Ibidem*, p. 215.

8 *Ibidem*, p. 218.

9 *Ibidem*, p. 217.

10 M. Tayyib Gökbulgin, *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân* (Turcii nomazi, tătarii și „copiii cucăritorilor” în Rumelia), Istanbul, 1957, p. 116—119, 123—128, 143—146, 150—153.

11 Mihail Guboglu, *Catologul documentelor turcești întocmit de...* vol. II, București, 1965, p. 46 (rez. 135) f. Cronici turcești privind țările române, extrase, ed. Mihail Guboglu și Mustafa Mehmet, vol. I, București, 1966, p. 494.

12 Mustafa A. Mehmet, *De certains aspects de la société ottomane à la lumière de la législation (Kanunname) du sultan Mahomet II (1451—1481)*, în „Studia et acta orientalia”, II, București, 1959, p. 142.

13 Halli Inalcik, *Durudja*, în *Encyclopédie de l'Istam, nouvelle édition*, vol. II, Leiden—Paris, 1963, p. 627.

14 N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*, vol. I, București, 1885, p. 34.

15 Ruxandra Cămărășescu și Coralia Fotino, *Din istoria prețurilor. Evoluția prețului cailor în Țara Românească (secolele XV—XVII)*, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. VI, 1973, p. 229.

16 Gh. Vinulescu, *Pietro Diodato e la sua relazione sulla Moldavia (1641)*, în „Diplomatarij um Italicum”, IV, Roma, 1939, p. 101.

17 Franz Babinger, *Robert Bargrave, un voyageur anglais dans les pays roumains du temps de Basile Lupu (1652)*, extras din „Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii istorice”, seria III, tom. XVII (1933), București, 1936, p. 37.

18 Mihail Guboglu, *op. cit.*, vol. II, p. 90—91 (rez. 278).

19 *Ibidem*, p. 90 (rez. 278).

20 Lidia A. Demény, *Le commerce de la Transylvanie avec les régions du sud du Danube effectué par la douane de Turnu Roșu en 1685*, în „Revue Roumaine d'histoire”, VII (1968), nr. 5, p. 765, 767.

21 *Ibidem*, p. 765.

22 În aceste registre vamale se vorbește, în mai multe rînduri, de „cai turcești”, foarte apreciați pe atunci în Transilvania și Polonia, (*Ibidem*). De asemenea, la începutul secolului al XVII-lea, principele Transilvaniei cumpăra din Țara Românească mai mulți „cai turcești”. (N. Iorga, *Istoria comerțului românesc, Epoca veche*, vol. I, ed. 31, București, 1937, p. 262). Este foarte probabil că cei puțin o parte din acești cai erau originari din Dobrogea.

23 Lidia A. Demény, *op. cit.*, p. 715.

24 Dimitrie Cantemir, *Istoria Imperiului otomanu, Creșterea și scăderea lui*, trad. de Ios. Hodoniu, București, 1876, p. 319, în notă.

25 *Condică de venituri și cheltuieli a Vistieriei de la leatul 1692 — 1712 (1694 — 1704)*, ed. C. D. Aricescu, în „Revista istorică a Arhivelor Române”, București, 1873, p. 9.

26 *Ibidem*, p. 38.

27 *Ibidem*, p. 15.

28 La calul dobrogean se întîneau toate culorile, dar frecvența cea mai mare o avea culoarea cenușie. (M. D. Ionescu Dobrogeanu, *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea*, București, 1904, p. 739).

29 *Condică de venituri și cheltuieli a Vistieriei...*, p. 330.

30 *Ibidem*, p. 351.

31 *Ibidem*, p. 665.

32 *Ibidem*, p. 15.

33 *Ibidem*, p. 308.

34 *Ibidem*, p. 665.

35 Pentru prețul cu care se vindeau atunci caii de diferite rase, vezi și Ruxandra Cămărășescu și Coralia Fotino, *op. cit.*, p. 233, 237—240.

garii pentru a cumpăra 300 de cai³⁶. Pe la mijlocul secolului, Peyssonnel, consul al Franței pe lângă hanul Crimeii, scria despre caii din Dobrogea că erau foarte apreciați. Erau mici și puternici, ca și cei tătarești, dar mai bine făcuți și mai fini. Aceste calități, ca și frumusețea lor, le determina și prețul ridicat de vânzare³⁷. La 1762, raguzanul Boscowich nota că la Bülbüller (azi cele două sate Ciocirliia, jud. Constanța), animalele domestice, și, în primul rând, caii, erau „foarte numeroase”³⁸. Mai la nord, în drumul spre Dăeni, acest călător întâlnea, într-o singură zi, mai multe mii de cai³⁹. Baronul de Tott, care a trecut prin Dobrogea cam în aceeași perioadă, remarcă faptul că această provincie era vestită printr-o rasă de cai mici și iuți, de care turcii făceau mare caz⁴⁰.

La 5 august 1782, Raicevich, consulul Austriei la București, raporta, în legătură cu armăsarii de prăsilă pe care curtea imperială de la Viena voia să-i cumpere din Principatele române, că aceștia ar fi fost mult mai ușor de procurat din Dobrogea și Deliorman⁴¹. În mod elogios se exprimă despre caii dobrogeni și evreul Schimhon Borach, în cartea sa apărută în anul 1789⁴², deși pasajul respectiv este luat, aproape întocmai, de la Dimitrie Cantemir. Englezul William Hunter, care a călătorit prin Dobrogea în ultimii ani ai secolului, consemna, de asemenea, vigozitatea calilor din această provincie⁴³.

Caii erau folosiți, pe scară largă, la transporturi. Așa cum constata Peyssonnel, căruțele trase de cai puteau transporta, după numărul animalelor înhamate, pînă la 1500 de ocale⁴⁴. Erau utilizați totodată la muncile agricole și, mai mult decît în orice alt domeniu, pentru nevoile armatei. În a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, cînd Dobrogea intră în teatrul de operațiuni al războaielor ruso-turce, prezența masivă a trupelor otomane a determinat, desigur, folosirea, în scopuri militare, a unui mare număr dintre caii provinciei.

Creșterea cabalinelor a ocupat și în secolul al XIX-lea un loc de prim ordin în economia Dobrogei. Ca și în veacurile precedente, ea era favorizată și de faptul că, în Imperiul otoman, caii, ca și bovinele, erau scutiți de *bellic*, dijma datorată statului pe animale⁴⁵. În primii ani ai secolului, călătorul ungar Batthyany întâlnea „armăsari frumoși” la Silistra⁴⁶. În conдика generală a Vistieriei Moldovei pe anul 1823 se făcea o însemnare despre armăsarii aduși de la Silistra⁴⁷. În 1826, muhafizul (pircălabul) de Măcin și cel de Isaceea trimiteau în dar domnului Moldovei câte doi cai vineși⁴⁸. La 1828, pictorul francez Hector de Béarn avea prilejul să vadă numeroși cai în stepa dobrogeană⁴⁹. Creșterea acestor animale se făcea însă pe tot cuprinsul provinciei. Pe la 1840, Ami Boué scria că, printre regiunile Turciei europene bogate în cai, era și „Bulgaria orientală”⁵⁰, expresie geografică în care era cuprinsă și Dobrogea.

36 Mihail Gubogiu, op. cit., vol. II, p. 216 (rez. 723).

37 Charles de Peyssonnel, *Traité sur le commerce de la Mer Noire*, vol. II, Paris, 1767, p. 170.

38 Giuseppe Ruggiero Boscowich, *Journal d'un voyage de Constantinople en Pologne, fait à la suite de Son Excellence Mr. Jaq. Porter, ambassadeur d'Angleterre...*, Lausanne, 1772, p. 134.

39 *Ibidem*, p. 167.

40 Baron de Tott, *Mémoires du... sur les Turcs et les Tartares*, vol. II, Amsterdam, 1785, p. 133, nota 1.

41 Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XIX, partea I, București, 1922, p. 31.

42 Schimhon Borach, *Die Bücher der Chronica von der Kindern der Russen und den Kindern der Türken...*, vol. I. (Altona), 1720 (1788), p. 67.

43 William Hunter, *Travels in the year 1792, through France, Turkey, and Hungary, to Vienna concluding with an account of that city*, London, 1796, p. 255.

44 Charles de Peyssonnel, op. cit., vol. II, p. 173.

45 Ion Ionescu (de la Brad), *Excursion agricole dans la plaine de la Dobrodja*, Constantinople, 1836, p. 113-114.

46 Vincenz Batthyany, *Reise nach Constantinopel*, Pesth, 1816, p. 230.

47 N. Iorga, *Documente și cercetări asupra istoriei financiare și economice a Principatelor române*, București, 1900, p. 139.

48 Mihail Gubogiu, op. cit., vol. II, p. 345-346 (rez. 1943, 1948).

49 Ion Cones, *Hector de Béarn, un călător francez prin Dobrogea în 1828*, în „*Analele Dobrogei*”, IX (1928), nr. 2, p. 199-200.

50 Ami Boué, *La Turquie d'Europe*, vol. I, Paris, 1846, p. 505.

În afară de zona de stepă, un mare număr de cabaline se creștea pe pășunile bogate în iarbă dinspre Dunăre, așa cum se remarcă și în lucrarea de informare a austriacului Thielen, apărută în 1828⁵¹. De asemenea, într-o lucrare științifică tipărită la München, în 1832, se vorbea de calitatea deosebită a cailor din Deliorman⁵². La 1835, călătorul englez C. B. Elliott vedea pe malul Dunării, lângă satul Seimeni, mai multe sute de cai, fără nici un paznic, coborînd spre fluviu pentru a se adăpa⁵³. Peste cîțiva ani, Moltke, viitorul mareșal, întâlnea iepe și mînji la păscut într-un ostrov al Dunării⁵⁴, iar, în 1840, francezul Morot observa, în părțile Silistrei, herghelii de cai de mică statură, pe jumătate sălbatic⁵⁵. La 1848, misiunea franceză Sabatier — Desaint găsea, în nordul Dobrogei un mare număr de cai⁵⁶. În anul 1849, mocanul Tudor Chioru, vestit boț de cai, fura din părțile Hirșova o herghelie de 42 de capete, pe care o trecea în bălțile Țării Românești⁵⁷.

În 1852 se treceau însă, în mod legal, prin Țara Românească, pentru Transilvania, mai mulți cai cumpărați din Dobrogea⁵⁸, un negoț care se făcea, foarte probabil, în fiecare an. La 1853, călătorul Boucher de Perthes vedea pe malul Dunării, mai sus de Hirșova, grupuri de cîte 100-200 de cai, pe jumătate sălbatici, pe care îi arăta ca fiind mici, dar vigoși⁵⁹. Peste un an, cu prilejul luptelor care au loc în Dobrogea în cadrul războiului Crimeii, despre numărul mare al cailor care se creșteau în provincia dintre Dunăre și mare ne-au rămas stiri atît de la militarii ruși⁶⁰, cît și de la cei francezi, care întâlneau, pe drumul dintre Mangalia și Köstendje (Constanța), herghelii care pășteau în libertate („troupeaux de chevaux sauvages”)⁶¹.

Alte mențiuni despre caii din Dobrogea ne-au rămas, cîțiva ani mai tîrziu, de la călătorul francez Bois-Robert⁶², ca și de la Papadopoulo Vretos, consul al Greciei la Varna, care îi arată ca fiind „mici, dar foarte puternici și foarte agili”⁶³. În 1855, medicul francez Camille Allard întâlnea cai pe cuprinsul întregii provincii⁶⁴, remarcînd însă marile herghelii care pășteau pe Valea Carasu, lângă satul Celebichioi⁶⁵ (azi Mircea-Vodă, județul Constanța). Descrierea lui este și mai completă: erau cai de talie mică, sobri, vioi, iuți, de forme rotunde și grațioase, dar destul de plîpînzi, neputînd rezista la oboseală, deoarece erau folosiți prea de tineri, începînd chiar de la vîrsta de 18 luni⁶⁶. Calul dobrogean rămîne vestit și

51 Maximilian Friedrich Thielen, *Die europäische Türkei. Ein Handwörterbuch für Zeitungsleser...*, Wien, 1828, p. 262.

52 N. V. Michoff, *Contribution à l'histoire du commerce de la Turquie et de la Bulgarie*, vol. VI, Sofia, 1974, p. 166.

53 C. B. Elliott, *Travels in the three great empires of Austria, Russia and Turkey*, vol. I, London, 1838, p. 181-187.

54 H. K. B. von Moltke, *Briefe über Zustände und Begebenheiten in den Türkei aus den Jahren 1835 bis 1839*, Berlin — Posen — Bromberg, 1841, p. 164.

55 Zaharia Macovei, *Un călător de-acum o sută de ani*, în „*Revista istorică*” XXV (1937), nr. 7-9, p. 227.

56 Al. Ungureanu, *O misiune franceză în Țara Românească, Moldova și Dobrogea în anul 1848*, în „*Revista Arhivelor*”, XII (1969), nr. 1, p. 85.

57 Arh. St. Buc., fond Ministerul de Război, Departamentul otomănesc, dosar 321849, p. 128.

58 *Ibidem*, fond Comitetul Carantinelor, dosar 515153, f. 6.

59 M. Boucher de Perthes, *Voyage à Constantinople*, vol. II, Paris, 1835, p. 407.

60 Die Cortus, *Asediul Silistrei din anul 1854 după un manuscris polon contemporan*, în „*Revista istorică română*”, XIV (1940), p. 64-73.

61 Baron de Bazancourt, *L'expédition de Crimée jusqu'à la prise de Sébastopol. Chroniques de la guerre d'Orient*, vol. I, Paris, 1856, p. 129.

62 J. D. de Bois-Robert, *Nil et Danube. Souvenirs d'un touriste. Egypte, Turquie, Crimée, Provinces-Danubiennes*, Paris, f. a., p. 313.

63 André Papadopoulo Vretos, *La Bulgarie ancienne et moderne sous le rapport géographique, historique, archéologique, statistique et commercial*, Saint-Petersbourg, 1856, p. 163.

64 Camille Allard, *Souvenirs d'Orient. La Dobroutcha*, Paris, 1858, p. 36, 49.

65 *Ibidem*, p. 57.

66 Camille Allard, *Mission médicale dans la Tartarie — Dobroutcha*, Paris, 1857, p. 15.

în a doua jumătate a secolului al XIX-lea⁶⁷, în ciuda transformărilor care i-au afectat calitățile inițiale⁶⁸.

Creșterea cabalinelor în Dobrogea revenea, în mare măsură, populației românești, care constituia elementul etnic autohton și majoritar al provinciei. Cele 345 de familii, în majoritatea covârșitoare românești, refugiate din Dobrogea la Brăila, în cursul lunii mai 1830, aduceau cu ele un număr de 363 de cai. Unii capi de familie aveau adevărate herghelii, reprezentând averi însemnate pentru acea vreme. Așa erau: Danil Raileanu cu 50 capete de cabaline, Costandache Turtă cu 32, Ștefan Caraciobanu și Alexe Meleștie cu câte 27 și Ion Raileanu cu 13, toți cinci originari din Babadag⁶⁹.

La 1850, românii din cele 71 de sate dobrogene cercetate de Ion Ionescu de la Brad posedau 10.075 de cai, cei mai mulți (3.393) aflându-se în cazaua Silistra⁷⁰. În această caza, numai la românii din satul Ostrov se găseau 600 de cabaline, iar la cei din Oltina și Bugaeș câte 500⁷¹. Caii erau de asemenea numeroși și în alte părți ale Dobrogei, ca, de pildă, în satele românești Jijila (cazaua Măcin) — 600⁷² și Agighiol (cazaua Tulcea) — 500⁷³. Petru Melcu, ciorbagul satului Turcoaia, avea o herghelie de 90 de cai, „soiș căpătat de la negustorii turci ce cu 30 de ani mai înainte umblau prin Moldova”, cu care își permitea să organizeze și curse ad-hoc⁷⁴. De altfel, așa cum sublinia Ion Ionescu de la Brad, toți românii „frunțași” posedau herghelii⁷⁵. Așezăminte monahale românești din nordul Dobrogei dețineau și cai în gospodăriile lor înfloritoare: Mănăstirea Cocoșu 40⁷⁶, iar Mănăstirea Taița 10⁷⁷. În noiembrie 1853, un român din Ostrov (cazaua Măcin), fugit în Țara Românească de frica turcilor, aducea cu el doi cai, luați din herghelia tatălui său⁷⁸. De asemenea, în vara anului 1854, românii dobrogeni refugiați la stînga Dunării duceau cu ei, pe lângă alte bunuri, și un număr însemnat de cai, mai ales cei trecuți la Călărași⁷⁹ și la Galați⁸⁰. La 1855, Camille Allard era impresionat de mulțimea vitelor cornute și cabalinelor pe care le creșteau românii din Rasova⁸¹.

Se adaugă apoi caii crescuți de mocanii care, secole de-a rândul, și-au adus vitele la păscut în Dobrogea. Este vorba de așa numitul „cal mocănesc”, deosebit de tipul autohton. Era de talie înaltă, cu capul ușor încovoiat și puțin armonios în formele corpului, dar poseda o rezistență destul de mare⁸². Erau, mai întâi, „cail de tîrhaturi”, cu care se transportau obiectele, morindele și alte lucruri necesare fiecărei țirle, numărul lor fiind proporțional cu cel al oilor din turma respectivă⁸³. În august 1836, veneau la Călărași, de la dreapta Dunării, împreună cu 21 de „cai dă tîrhaturile lor”, 16 mocani ale căror turme fuseseră trimise mai înainte sau rămăseseră și pe timpul verii în Dobrogea⁸⁴.

Au existat însă și păstori transilvăneni care, încă din vechime, aveau herghelii întregi pe care le duceau la păscut, odată cu oille, în provincia dintre Dunăre și Marea Neagră⁸⁵. Punctul de traversare a fluviului de lângă Călărași, pe unde trecea unul din principalele drumuri spre Dobrogea ale mocanilor, s-a numit „Vadul cailor”⁸⁶. La începutul anului 1818, mocanii aveau în Dobrogea, la iernat, 1500 de cai⁸⁷. În 1819, frunțașii comunei Săliște declarau că își hrăneau oille și caii în Principate și în „Țara turcească”⁸⁸, denumirea dată, în mod obișnuit, de mocanii provinciei dintre Dunăre și mare⁸⁹. În toamna anului 1830, păstorii transilvăneni au trecut în Dobrogea, numai pe la Brăila, 1815 cai⁹⁰. În primăvara anului următor erau aduși înapoi, în Țara Românească, de la dreapta Dunării, 1122 de cai pe la Călărași și 440 pe la Brăila⁹¹. Numărul lor a fost, desigur, mult mai mare. În septembrie 1840, un grup de mocani trecea în Dobrogea, pe la Oltenița, 792 de cai⁹². Tot atunci, bogatul transilvănean Nicolae Arsenie își ducea la iernat, prin schela Galați, pe lângă un mare număr de oi, și o herghelie de 31 de cai⁹³.

Creșterea, pe scară largă, a cabalinelor, de către mocanii aflați în Dobrogea, este constatată și de polonezul Mihail Czajkowski (viitorul Sadik Pașa) în 1841. După descrierea lui, caii mocănești nu erau frumoși, dar aveau talie bună și erau potriviți pentru cavalerie. Prețul lor era foarte moderat, un cal bun putînd fi cumpărat numai cu 400 de piastri, ceea ce echivala cu 110 franci⁹⁴. În primăvara anului 1843 intrau în Moldova, venind de la iernatic din Dobrogea, 22 de turme mocănești, pe lângă care se aflau și 382 de cai⁹⁵. În 1845, potrivit condițiilor consulatului austriac de la Galați, publicată de George Vilsan, păstorii transilvăneni care se găseau atunci cu vitele la păscut în Dobrogea posedau un număr de 1333 de cai. Unii dintre ei erau proprietari de herghelii mari, de peste 100 de capete, ca, de exemplu, Nicolae Burduoi cu 200, preotul Ioan Verzea cu 173, Zaharia Blebea cu 165 ș.a.⁹⁶. În toamna anului 1847 mocanii au dus la iernat în Dobrogea 2095 de cai, prețuți, în medie, la 500 piastri bucata⁹⁷. Și Ion Ionescu de la Brad vorbește, la 1850, de herghelii din Dobrogea ale mocanilor bogăți⁹⁸. Unul dintre ei, Radu Jălea avea peste 300 de cai din cei mai buni, evaluați la cite 13 galbeni⁹⁹. În primăvara anului 1853 au revenit la stînga Dunării din Dobrogea, unde fuseseră la păscut peste iarnă, 1138 de cai ai mocanilor¹⁰⁰. În toamna lui 1854, după datele incomplete pe care le avem, păstorii transilvăneni au dus la iernat pe pășunile dobrogene, numai pe la punctele Oltenița și Gura Ialomiței, 684 de cai¹⁰¹.

Numărul cabalinelor din Transilvania aduse an de an la păscut în provincia dintre Dunăre și Marea Neagră a fost, desigur, mult mai mare. Lipsa informa-

⁶⁷ Așa este apreciat, la 1856, de Said Mirza-Poșta, guvernatorul Dobrogei și al Bulgariei de nord-est, într-un raport către marele vizir (N. Sadoveanu, *La Dobrogea d'hier et celle d'aujourd'hui*, în *La Dobrogea roumaine*, București, 1919, p. 112—113).

⁶⁸ Despre caii din Dobrogea în această perioadă vezi și Thomas Forester, *The Danube and the Black Sea. Nuclei of their junction by a railway between Tchernavoda and a free port at Kustendjio...*, London, 1827, p. 97; Baron d'Angelier, *Renseignements sur la Dobrodja. Son état actuel, ses ressources et son avenir*, Bucarest, 1829, p. 25.

⁶⁹ Arh. St. Buc., fond Vistieria Țării Românești, dosar 162 H/1836, f. 803—329.

⁷⁰ Ion Ionescu de la Brad, *op. cit.*, p. 87.

⁷¹ Victor Slăvescu, *Correspondența între Ion Ionescu de la Brad și Ion Ghica, 1846—1874*, publicată de..., București, 1943, p. 128.

⁷² *Ibidem*, p. 109—101.

⁷³ *Ibidem*, p. 111.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 88.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 109.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 123.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 162.

⁷⁸ Arh. St. Buc., fond Comitetul Carantinilor, dosar 47/1853, f. 111.

⁷⁹ Ilie Corțus, *op. cit.*, p. 73.

⁸⁰ Arh. St. Iasi, fond Comitetul Sănătății, tr. 1567, op. 1737, dosar 24/1854, f. 37, 51—52.

⁸¹ Camille Allard, *Souvenirs d'Orient...*, n. 69.

⁸² M. D. Ionescu — Dobrogeanu, *op. cit.*, p. 779.

⁸³ Nicolae Drăgomer, *Din trecutul oilorilor mărginați din Săliște și comunei din jur*, în „Lucrările Institutului de geografie al Universității din Cluj”, vol. II (1942—1925), Cluj, 1929, p. 219—220.

⁸⁴ Tudor Mateescu, *Știri noi despre prezenta mocanilor în Dobrogea în timpul stăpînirii otomane*, în „Revista Arhivelor”, anul XLVIII (1971), vol. XXXIII, nr. 3, p. 491.

⁸⁵ La iernat, ca și oille, caii erau aduși de mocani în Dobrogea numai pentru iernat. Cu timpul, au fost lăsați însă și pe timpul verii în această provincie. Pentru acest fenomen vezi îndecosebi Victor Slăvescu, *op. cit.*, p. 65; D. Șandru, *Mocanii în Dobrogea*, Iași, 1956, p. 41, 43; Tudor Mateescu, *op. cit.*, p. 400.

⁸⁶ Nicolae Drăgomer, *op. cit.*, p. 235.

⁸⁷ Andrei Veress, *Păstorii ardelenilor în Moldova și Țara Românească (pînă la 1821)*, în „Anuaria Română. Memorie Sectioni istorice”, seria III, tom. VII (1927), p. 263.

⁸⁸ I. Hăgoșanu, *Mărginea în viața economică a Transilvaniei și a vechiului țegat, Brașov*, 1941, p. 151.

⁸⁹ D. Șandru, *op. cit.*, p. 35.

⁹⁰ Tudor Mateescu, *op. cit.*, p. 395.

⁹¹ *Ibidem*, p. 396—397.

⁹² *Ibidem*, p. 402.

⁹³ Arh. St. Buc., fond Ministerul de Război, Departamentul oșășesc, dosar 121/1841, f. 4—5.

⁹⁴ Ch. Platon, *Informații noi privind teritoriul și populația Dobrogei în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie A. D. Xenopol”, V, Iași, 1964, p. 211.

⁹⁵ Arh. St. Iasi, fond Milizia pămîntescă, tr. 1760, op. I 2005, dosar 663/1843, f. 1, 4, 6—8, 10, 12, 19, 30, 33, 35—37, 42—44.

⁹⁶ Ch. Vilsan, *Mocanii în Dobrogea la 1845*, în „Grădii românești”, II (1928), nr. 3, p. 43—46.

⁹⁷ N. V. Michoff, *op. cit.*, vol. VI, p. 218.

⁹⁸ Victor Slăvescu, *op. cit.*, p. 65, 94.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 67.

¹⁰⁰ Arh. St. Buc., fond Vistieria Țării Românești, dosar 835/1853, f. 59—69, 90—105, 191—195, 272—276.

¹⁰¹ *Ibidem*, dosar 938/1854, f. 100—101, 302—305.

ților nu ne îngăduie însă decât această reconstituire parțială. Prin stabilirea definitivă a unor mocani în Dobrogea¹⁰², calul mocănesc a devenit unul din tipurile principale de cabaline ale provinciei¹⁰³. Bogatul săcelean Nicolae Țircă, așezat la Hirșova în 1836, posedă, pe lângă numeroase turme de oi, și o mare herghelie¹⁰⁴. Calul mocănesc s-a păstrat în Dobrogea până în zilele noastre, fiind apreciat în special pentru rezistența sa¹⁰⁵.

Numeroase cabaline erau crescute de asemenea de către turcii din Dobrogea. În tradiția locală s-au păstrat știri despre existența unor mari herghelii la Ezibel, în sudul provinciei, aparținând beului de la care a rămas numele satului¹⁰⁶. În lucrarea germană de statistică din 1832, amintită mai sus, se spune că, în Deliorman, turcii erau cei care se ocupau cu creșterea veștilor cai de acolo¹⁰⁷. La 1850, așa cum avea prilejul să constate Ion Ionescu de la Brad, Said Mirza Pașa, guvernatorul Dobrogei și al Bulgariei de nord-est, posedă la „ciflicul” său de la Mahmut-Culusu (azi Izvoru Mare, jud. Constanța), 300 de cai. Lepele erau împărțite în patru cîrduri, unele dintre ele fiind apreciate de reputatul agronom ca „prea frumoase și atât de bine făcute cît nici că poate dori cineva altele mai bine conformate”¹⁰⁸. Pașa adusese 15 armăsari de rasă, special spre a obține cai pentru nevoile armatei otomane¹⁰⁹. Reproducerea se făcea însă la întâmplare și, de altfel, herghelia însăși era „lăsată în voia soartei”¹¹⁰.

Constatări similare făcea, la 1857, și Henry C. Barkley, unul dintre constructorii căii ferate Cernavodă—Constanța. El arată că notabili orașului Köstendje (Constanța) își țineau „marile herghelii de cai”, ca și cirezile și turmele, la ciflicurile pe care le aveau în satul Anadolchion. Acolo caii erau lăsați în deplină libertate, fără nici un paznic măcar, atât vara cît și iarna, ceea ce corespunde cu observațiile făcute de numeroși alți călători. Animalele se grupau, în chip natural, în herghelii de aproximativ 30 de capete, sub conducerea unui armăsar care se bucura de drepturi depline asupra supușilor. Acești cai se hrăneau, creșteau și se înmușeau slobozi „pe cîmpurile întinse”¹¹¹. Barkley nu are păreri prea bune despre calitățile acestor cabaline¹¹², dar recunoștea că se puteau întîlni în Dobrogea și cai buni și frumoși; el însuși posedînd două exemplare superbe¹¹³. Totodată, remarcă respectul deosebit al țărănușilor turci față de cai, pe care nu-i lovea și nu-i dădea pînteni nici măcar în momente de furie¹¹⁴.

Un număr și mai mare de cabaline se găseau la tătarii din Dobrogea, la care creșterea cailor era chiar ocupația de bază¹¹⁵. La 1850, Ion Ionescu de la Brad pomenea de hergheliile lui Han Mirza, conducătorul tătarilor veniți din Basarabia după 1812¹¹⁶. Un grup mare de tătari a imigrat în Dobrogea în timpul și după războiul Crimeii¹¹⁷. Acești tătari, originari mai ales din Crimeia, au adus calul numit „nogai”, cu talia sub 1,47 m., cu forme ușoare, dar frumoase și bine proporționate, cu capul mic și nobil, gîtul de cerb, greabănul ridicat, crupa aproape dreaptă, coada bine prinsă, picioarele fine și mușchiuloase, dar adeseori cu ge-

nunchii plați, copitele dure și rezistente și mersul foarte frumos. Este vorba de un cal rezistent și iute, care s-a păstrat în unele locuri pînă tirziu în stare pură¹¹⁸.

Alți cai au fost aduși de cazacii ucraineni, excelenți călăreți, stabiliți în Dobrogea la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și la începutul celui următor, unde au căpătat o serie de privilegii în schimbul participării la război alături de cavaleria otomană¹¹⁹. Germanii din Rusia și Basarabia, veniți în Dobrogea după 1840¹²⁰, au introdus în această provincie calul zis de tip basarabean, de talie mai înaltă ca cel dobrogean, dar mai puțin vioi decît acesta. Era însă bun pentru ham și s-a menținut mult timp în satele germane din Dobrogea¹²¹. Prin anii 1862—1863 s-au stabilit, în diferite părți ale Dobrogei, mai multe mii de cerchezi emigrați din Rusia¹²². Ei au adus un cal de rasa cea mai nobilă din Caucaz, un amestec reușit între tipurile mongol, persan și arab. Avea talia mică, de 1,42 m. sau mai puțin, gîtul uneori de cerb, spinarea cu profil drept, ușor berbecat, copitele scurte, pieptul destul de larg, crupa dreaptă sau ușor teșită, picioarele foarte solide, uneori înțeleșate¹²³.

Caii erau folosiți pentru călărie¹²⁴, pentru transportul poverilor pe samar¹²⁵ și mai ales pentru tracțiune¹²⁶. Mulți tătari din Dobrogea se ocupau cu cărușia din interior spre porturile de la mare, cu căruțe trase de cai¹²⁷. De asemenea, caii erau utilizați la aproape toate muncile agricole, inclusiv la treierat¹²⁸, care se făcea aproape numai cu ajutorul lor¹²⁹, datorită faptului că folosirea mașinilor agricole a fost „absolut necunoscută” în Dobrogea înainte de reintegrarea acestei provincii la România¹³⁰. În plus, la tătari, carnea de cal servea, în mod obișnuit, și ca aliment¹³¹.

Comercializarea cailor se făcea, de regulă, în cadrul târgurilor periodice ale Dobrogei¹³² și mai ales, la bîlciul de la Carasu (Medgidia). La 1848, așa cum se consemna în raportul misiunii franceze Sabatier-Desaint, acest iarmaroc era vestit tocmai prin negoțul de cai¹³³. Prețul unui cal obișnuit era, la 1850, de 6 galbeni¹³⁴. Caii de calitate inferioară se vindeau cu o sumă care echivala cu o liră engleză bucată sau numai cu 15 șilingi dacă era cumpărat pentru carne¹³⁵. Pe la 1832, după cum se spune în lucrarea germană amintită, pentru un cal bun din Deliorman se plăteau pînă la 3000 de piaștri¹³⁶, preț care pare, oricum, exagerat.

Pentru paza și îngrijirea cailor, ca și a celorlalte vite de altfel¹³⁷, turcii și tătarii bogați din Dobrogea angajau, de regulă, păstori români de la stînga Dunării,

102 G. Zaharia, op. cit., p. 8.

103 Al. P. Arbore, *Sicla transdunăreană. După Th. Condrațovici*, în „Analele Dobrogei”, XVI (1925), p. 41.

104 Ion Georgescu, *Colonile germane din Dobrogea*, în „Analele Dobrogei”, VI (1926), p. 18.

105 M. D. Ionescu-Dobrogeanu, op. cit., p. 779.

106 Brutus Côtovu, *Cerchezii. Un neam dispărut din Dobrogea*, în „Analele Dobrogei”, II (1921) nr. 3, p. 408.

107 G. Zaharia, op. cit., p. 8.

108 A. Papadopoulos Vretos, op. cit., p. 163.

109 F. Kanitz, *La Bulgarie danubienne et le Balkan. Etudes de voyage (1860—1880)*, Paris, 1882, p. 472.

110 Vincenz Bathyány, op. cit., p. 231 și urm.; M. Boucher de Peithers, op. cit., vol. II, p. 284; Ilie Corfuș, op. cit., p. 64; J. D. de Bois-Robert, op. cit., p. 313.

111 Karl F. Peters, op. cit., p. 53.

112 Baron d'Hogguer, op. cit., p. 18; Gheorghe G. Bezviconi, *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, București, 1947, p. 406.

113 Motivul folcloric al treieratului cu caii, existent în întregul spațiu românesc se găsește și într-un vechi plugugor dobrogean: „Vasile jupân... degrabă apuca' în sat la Ceșal/ S-aduse opt cai/ Cu coame cînte./ Unghii potcovite./ Cu cozi biciu făcute./ Cu copite trierau/Și cu nîrle grăneau./ C-urechile vînturau./ Cu coada îl primeceau.” (Teodor T. Burda, *O călătorie în Dobrogea. Iași 1880*, p. 32—33).

114 Baron d'Hogguer, op. cit., p. 17.

115 Camille Alard, *Mission médicale...*, p. 15, 28; Henry C. Barkley, op. cit., p. 299; Karl F. Peters, op. cit., p. 53.

116 A. Papadopoulos Vretos, op. cit., p. 166, 197.

117 Al. Ungureanu, op. cit., p. 86.

118 Ion Ionescu de la Brad, op. cit., p. 88.

119 Henry C. Barkley, op. cit., p. 299.

120 N. V. Michoff, op. cit., vol. VI, p. 166.

121 Tudor Mateescu, op. cit., p. 408.

102 Vezi pentru acest fenomen Ion Ionescu de la Brad, op. cit., p. 121; D. Sandru, op. cit., p. 40—41.

103 M. D. Ionescu-Dobrogeanu, op. cit., p. 779.

104 Ion Georgescu, *Din trecutul românesc al Dobrogei*, în „Analele Dobrogei”, XI—XIV (1922—1923), p. 39, 41.

105 Ioan M. Păunescu, op. cit., p. 187.

106 C. D. Constantinescu-Mircea, *Un sat dobrogean, Ezibel*, București, 1939, p. 50.

107 N. V. Michoff, op. cit., vol. VI, p. 166.

108 Victor Slăvescu, op. cit., p. 92—93.

109 *Ibidem*, p. 92; Ion Ionescu de la Brad, op. cit., p. 105.

110 Victor Slăvescu, op. cit., p. 92.

111 Henry C. Barkley, *Between the Danube and Black Sea or five years in Bulgaria*, London, 1876, p. 30—31.

112 *Ibidem*, p. 30.

113 *Ibidem*, p. 36—38.

114 *Ibidem*, p. 38—40.

115 M. F. Thielen, op. cit., p. 62, 262; Camille Alard, *Mission médicale...*, p. 15; Karl F. Peters, *Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobrudscha*, I, *Geographischer Theil*, Wien, 1867, p. 53.

116 Victor Slăvescu, op. cit., p. 54.

117 Camille Alard, *Souvenirs d'Orient...*, p. 37—56; Thomas Forester, op. cit., p. 88.

din Principate sau din Transilvania. În toamna anului 1842, mocanul Nicolae sin Toma Anghel se tocnea ca herghelii la caii lui Murat Mola, beiu tătărilor din satul Saraiu, cazava Hirsova¹³⁸. În 1844, Ioniță Giurgescu, de fel din județul Mehedinți, intra ca slugă la un turc numit Bechir, geambaș de cai din Cestalorman¹³⁹ (azi Pantelimonu de Sus, jud. Constanța). La fel se angaja, în 1848, și Vasile Zorniți din Arpășești, ținutul Iași, la turcul Aliș, geambaș de cai din Băltăgești, de lângă Hirsova¹⁴⁰.

Numărul mare al animalelor domestice existente în fiecare gospodărie, ca și blîndețea iernii în Dobrogea, făcea ca adăposturile pentru vite să fie foarte rare. Camille Allard constata că, la Rasova de pildă, boii, bivoli și caii erau ținuți în libertate, iar noaptea erau lăsați slobozi pe ulițele satului¹⁴¹. Numai marile exploatare dispuneau de grajduri pentru cai¹⁴², în care, de regulă, se așternea un pat de bălegar uscat, nu pentru confortul animalelor, ci pentru a le da luciu pielii¹⁴³. În general, caii erau prost îngrijiți. Barkley, care s-a interesat de cauzele acestei situații, primea de la țărani dobrogieni explicația că, dacă ar avea cai buni, „guvernul i-ar lua pentru trupe sau persoanele oficiale ale guvernului și poliția ar pleca cu ei pentru uzul lor personal”¹⁴⁴.

Hrana cailor consta mai mult din paie de grâu¹⁴⁵ sau de alte cereale și, în cel mai bun caz, din dughie¹⁴⁶. Acest fapt, la care se adăuga muncile grele la care era pus, încă de la o vîrstă fragedă, a dus, cu timpul, la degenerarea calului dobrogean¹⁴⁷. În ultimele decenii ale stăpînirii otomane, s-a încercat și acclimatizarea de cai arabi. Hasan Pașa din Babadag avea o herghelie întregă, pe care o țeina, pe timpul iernii, la Caraharman, în grajdurile pe care le construise acolo. Acești cai s-au prăpădit însă foarte repede, din cauza climatei prea aspre pentru ei, iar ultimul mînz a murit în timpul războiului din 1877¹⁴⁸. După 1878, guvernul român a luat o serie de măsuri pentru ameliorarea rasei calului dobrogean pur și, în general, pentru dezvoltarea creșterii cabalinelor în Dobrogea¹⁴⁹.

Străvechea ocupație a creșterii cailor a lăsat urme și în toponimia Dobrogei, mai ales în cea turcească. Astfel, un sat de lângă Babadag, azi dispărut, s-a numit *Hergheliedji*¹⁵⁰, cuvînt care a intrat, cu înțelesul cunoscut, și în limba română. Alte două sate, Măgurele (jud. Tulcea) și Nisipari (jud. Constanța), au purtat primul denumirea de *Ağır Ahmed* (Ahmed armăsarul), pronunțat de români *Igramd*¹⁵¹, iar al doilea de *Kara Tay* (Mînzul negru). De asemenea, un sat din sudul Dobrogei s-a numit în trecut *At* (Caiul).

În vechiul folclor românesc din Dobrogea sînt pomeniți și caii, considerați ca una din principalele bogății ale provinciei. Astfel, în vestita baladă „Tudor, Tudoraș”, se spune că „Tudor tare-imbogăten, / Herghelii de cai făcea”¹⁵². În pluggoșoarele dobrogene, ca și în cele din celelalte teritorii românești, precum și în alte poezii populare, se vorbește, de asemenea, despre cai¹⁵³.

În tot timpul stăpînirii otomane, creșterea cabalinelor a ocupat un loc de seamă în economia Dobrogei, caii constituind o importantă bogăție a acestei provincii. Condițiile naturale prielnice au înlesnit așî apariția, ca rasă distinctă, a calului numit „dobrogean”, foarte apreciat pentru calitățile sale, cît și înmulțirea acestor animale într-o proporție extrem de ridicată față de întinderea și numărul locuitorilor provinciei. Socotim de aceea că nu exagerăm dacă afirmăm că

reconstituirea dezvoltării Dobrogei în perioada 1417—1877 ar da o imagine incompletă fără stabilirea justă a rolului pe care l-a deținut creșterea cailor în istoria acestui teritoriu românesc.

L'ÉLEVAGE DE CHEVAUX EN DOBROUDJA PENDANT LA DOMINATION OTTOMANE

Résumé

Pendant la domination ottomane en Dobroudja (1417—1877), l'une des branches fondamentales de son économie était constituée par l'élevage des chevaux. Une telle activité est devenue facilitée par les conditions naturelles de la terre et notamment par la présence des riches pâturages au centre et dans la partie méridionale de la province. Aussi, bientôt elle occupa un nombre important de chevaux de la meilleure race, surtout après la création au XVe-e siècle de l'espèce dite „cheval Dobroudja”, obtenue par le croisement du cheval mongol arabe amené par les Turcs. Le nouveau type est de petite taille, très rapide et robuste. Ses efforts de durée et sa capacité de porter ou de tirer des poids beaucoup plus grands que ses dimensions ne le laisseraient soupçonner. Il convient de rattacher l'apparition de cette nouvelle race chevaline aux besoins économiques et tout spécialement aux nécessités stratégiques de l'Empire ottoman, alors en pleine expansion.

Les premières données relatives au chiffre important des chevaux élevés en Dobroudja remontent au XVIe-e siècle. Au siècle suivant, ainsi que quelques notes de voyages et autres sources nous l'apprennent, les chevaux de Dobroudja, très appréciés pour leurs qualités, étaient vendus à bon prix même au-delà des limites de la province, sur les marchés transylvains et valaques. Enfin, au XVIIIe-e siècle, époque à laquelle il semble que le cheval de Dobroudja atteint à l'apogée de sa renommée à travers l'Europe toute entière, il est considéré, par la qualité et la quantité comme l'un des éléments caractéristiques de la province pour-danubienne, comptant aussi parmi ses principales richesses.

Dès qu'après les années 1800 commença le déclin de ces qualités qui l'avaient rendu célèbre, l'élevage des chevaux se poursuivit pendant longtemps encore en Dobroudja. Le nombre de têtes persistant à rester remarquable. C'est l'époque où des données beaucoup plus amples et plus détaillées sur l'élevage de l'espèce chevaline dans l'économie de cette région de la place tenue par l'élevage de l'espèce chevaline dans l'économie de cette région. Des milliers de chevaux à moitié sauvages se rencontraient un peu partout en Dobroudja. Les paysans de leur côté élevaient pour leur usage personnel un nombre assez grand de chevaux. Vers 1850, plus de 10 000 têtes — d'après le statistique de Ion Ionescu de la Brad — appartenaient aux Roumains de Dobroudja, certains de leurs villages comptant 300 — 400 chevaux. De modestes propriétaires terriens possédaient de grand haras composés de chevaux de race et très bien entretenus.

Un nombre important de chevaux de Dobroudja appartenaient aux Turcs et surtout aux Tartares habitant cette province, pour les quels l'élevage des chevalines étaient d'ailleurs une activité de base. Outre l'espèce dite „de Dobroudja”, on constate à présent d'ailleurs une activité de base. Outre l'espèce dite „de Dobroudja”, on constate à présent deux types nouveaux : le „nogai” amené par les Tartares de Bugeie et de Crimée, le „caucasien” amené par les circassiens et le type „mocanese” (= mongol) amené par les bergers Roumains qui venaient depuis des siècles de leurs montagnes de Transylvanie pour hiverner, avec leurs troupeaux de moutons, dans les riches pâturages de la Dobroudja. Du fait de l'établissement à demeure dans cette région de quelques uns des bergers transylvains, ce type de cheval est devenu l'une des races chevalines de la région.

Pendant le mélange de ces types nouveaux s'ajoutant à un manque général de soins correspondants à un enourritur impropre et surtout aux travaux épuisants auxquels ils étaient soumis dès leur jeune âge devaient nécessairement conduire à la dégénérescence de l'espèce „de Dobroudja”. Ce ne sera qu'après que cette province retournerait à la Roumanie, c'est-à-dire après 1878, que le gouvernement prendra des mesures pour améliorer cette vieille race chevaline, qui pendant plusieurs siècles avait fait la renommée de la province comprise entre le Danube et la Mer, en tenant un rôle primordial dans son économie.

138 Ibidem, p. 413.

139 Arb. St. Buc., fond Ministerul de Război, Departamentul ostășesc, dosar 57/1845, f. 56.

140 Ibidem, dosar 47.1853, f. 39.

141 Camille Allard, *Souvenirs d'Orient*, ..., p. 49.

142 C. D. Constantinescu-Mircești, *op. cit.*, p. 50.

143 Henry C. Barkley, *op. cit.*, p. 42.

144 Ibidem, p. 32.

145 Ibidem, p. 39—40.

146 Ioan M. Păunescu, *op. cit.*, p. 185.

147 Ibidem.

148 Thua Cergău, *Legende dobrogene*, în „Analele Dobrogei”, XVIII (1877), p. 167.

149 M. D. Ionescu-Dobrogeanu, *op. cit.*, p. 779—780.

150 Simion N. Morozov, *Monografia comunei Zebil din județul Tulcea*, București, 1913 p. 3.

151 D. Sandru, *op. cit.*, p. 185.

152 Teodor T. Burada, *op. cit.*, p. 121.

153 Ibidem, p. 32—33, 241.